

Izlaganje sa znanstvenoga skupa
UDK 321.74.076.12(497.1) (043)

Političko samoposredovanje socijalističkog društva u svjetlu »Kritičke analize«

Tomislav Jantol

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Ključno je pitanje u kojoj mjeri politički sistem socijalističkog samoupravljanja funkcionalno ovisi o rezultatima analize dviju relacija: prvo, eksterne relacije funkcioniranja u okviru koje propitujemo društveni učinak političkim sistemom posredovane regulativne prakse; drugo, interne relacije funkcioniranja u okviru koje propitujemo interakciju pojedinih dijelova sistema.

Na pitanje o nedostatnosti društvenog učinka političkim sistemom posredovane regulativne prakse, *Kritička analiza* usvrđuje da je uzrok tome dominacija etatističkog odnosa i upravljački monopol tehnobirokracije. To znači da je osnovni uzrok eksterne disfunkcionalnosti političkog sistema u nepovoljnom odnosu upravljačke moći. Slijedom takve ocjene *Kritička analiza*... morala bi ponuditi prijedloge koji omogućuju promjenu društvenog odnosa moći, naime deetatizaciju proizvodnje i debirokratizaciju upravljanja odnosno jačanje upravljačke moći samoupravljača. *Kritička analiza*... međutim nudi marginalne normativno-institucionalne korekcije na mikrorazini političke organizacije društva i apelira na subjektivne snage socijalističkog samoupravljanja da pojačaju svoju aktivnost. To pak ne obećava promjenu odnosa moći u korist društvenih snaga samoupravljanja.

Kritička analiza funkcioniranja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja smjera otkriti zašto je društveni učinak regulativne prakse koju politički sistem posreduje manjkav i koliko tome pridonose pojedina normativno-institucionalna rješenja u njemu.

Konstatirajući da je dosadašnji društveni razvoj potvrdio osnovne vrijednosti i smisao samoupravne demokracije, ponajprije neposrednog samoupravljanja proizvođača u organizacijama udruženog rada i delegatskog odlučivanja radnih ljudi i građana u društveno-političkim zajednicama, komunalnog sistema vlasti i federalnog ustrojstva državne zajednice, *Kritička analiza* upozorava: »U nekim bitnim elementima funkcionisanja političkog sistema nedovoljno se ostvaruju osnovna ustavna opredeljenja. Nisu ostvarene niti razvijene društveno-ekonomske pretpostavke utvrđene Ustavom, a ni sam politički sistem

nije dovoljno doprinio bržem i potpunijem razvoju samoupravnog proizvodnog odnosa« (str. 10, crveno izdanje). O čemu je riječ pokazuju slijedeći navodi: »Ekonomska kriza i drugi krupni poremećaji u reprodukciji i u društveno-ekonomskom sistemu prouzrokovani su, u osnovi, dominacijom etatističkih odnosa i tehnobirokratskim monopolom na svim nivoima organizovanja udruženog rada i društva u celini« (str. 10). »Umesto brže i potpunije deetatizacije na svim nivoima, u praksi su, suprotno Ustavu SFRJ, snažno jačale tendencije 'policentričnog etatizma'. Usled toga, povećava se zavisnost udruženog rada od merila i aktivnosti državnih organa i od odluka političkih faktora u 'otuđenim centrima finansijske i ekonomske moći«. Nadalje: »Ustavom je isključena mogućnost da se po bilo kojem pravno-svojinskom osnovu upravlja i raspolaže društvenim sredstvima. Međutim, načinom vršenja svojih ustavnih i zakonskih ovlašćenja, organi društveno-političkih zajednica faktički su ostvarili pravo svojine na društvena sredstva. Ta tendencija svojevrnsne restauracije državnosvojinskih ovlašćenja nad 'društvenim kapitalom' vodi negaciji odnosa društvene svojine kao osnove političkog sistema socijalističkog samoupravljanja.

Materijalnu osnovu ovakvih tendencija čini faktičko odlučivanje državnih organa i centara političke moći o koncentraciji i usmeravanju društvenih sredstava, planiranju i usmeravanju društveno-ekonomskog razvoja i utvrđivanju prioriteta u investiranju, uz uticanje na tokove društvene reprodukcije mimo interesa udruženog rada i njegovih asocijacija« (str. 13).

Iz toga proizlazi da se razvoj samoupravnih društvenih odnosa ne odvija normativno predviđenim načinom, demos samoupravljača ne uspijeva ovladati društvenim uvjetima svoga života već, naprotiv, upravljački monopol birokracije (*Kritička analiza: tehnobirokracije*) ovladava njime. Namjesto samoupravljanja, učvrstio se etatizam kao dominantni proizvodni odnos u okviru kojega administrativni voluntas državnih organa i ostalih centara otuđene moći narušava prirodne tokove materijalne reprodukcije, demotivira proizvođače i otuđuje višak njihova rada. Posljedica toga je zastoj u razvoju proizvodnih snaga socijalističkog društva i samoupravnih društvenih odnosa.

Ukoliko tražimo metodičko ishodište za kritičku analizu funkcioniranja sistema socijalističkog samoupravljanja, ove pojave pokazuju da se ono nalazi u eksternim, a ne u internim relacijama njegova funkcioniranja. Naime, ako je politički sistem socijalističkog samoupravljanja konstituiran kao institucionalizirani mehanizam racionalnog političkog samoposredovanja socijalističkog društva udruženog rada, a on tu svoju funkciju ne ostvaruje, onda nije riječ o disfunkcijama pojedinih normativno-institucionalnih rješenja u političkom sistemu (s obzirom na njihove međusobne odnose), već o disfunkciji političkog sistema (s obzirom na njegov ukupni društveni učinak). Ovaj na izgled beznačajan pomak točke promatranja oslobada *Kritičku analizu* jalovog sporenja oko »boje mačke« i pažnju usmjerava na ono bitno: da li »mačka lovi miševe«. Tek je ovim pristupom moguće otkriti što je unutar sistema doista disfunkcionalno i kako to otkloniti. (Tada bi se možda pokazalo da i poneko lijepo zamišljeno normativno-institucionalno rješenje u sadašnjim realnim društvenim uvjetima naprosto ne može funkcionirati.)

Konstatirajući »brojne nedostatke« (str. 12), *Kritička analiza* ukazuje »na potrebu radikalnih promena u praksi funkcionisanja političkog sistema kao i na njegovu dogradnju« (str. 47), koje promjene bi omogućile deetatizaciju društvenih odnosa i jačanje samoupravnog utjecaja radnih ljudi i građana. U tom cilju predlaže: (1) dosljednu primjenu već usvojenih normi upravljačkog pona-

šanja i djelovanja; (2) pojačano djelovanje subjektivnih snaga socijalističkog samoupravljanja; (3) normativnu dogradnju političkog sistema.

Pitanje je koliko ovi prijedlozi doista mogu pridonijeti uklonjanju glavnih uzroka društvenih nevolja, ponajprije promjeni društvenih odnosa moći koji priječe radnim ljudima da ovladaju uvjetima, sredstvima i rezultatima svoga rada? Na osnovi čega možemo očekivati da će oni koji važeće norme upravljačkog ponašanja i djelovanja do sada nisu dosljedno primjenjivali od sada to činiti? Zar na osnovi tvrdnje da je to potrebno i nužno? Napomenimo samo da dosljedna primjena usvojenih normi ovisi ponajprije o tome koliko su oni koji bi ih trebali primjenjivati (a) zainteresirani i (b) koliko su prinuđeni da ih primjenjuju.

Slično stvari stoje s aktivnijim djelovanjem društveno-političkih organizacija: ako su one do sada bile uglavnom »pasivne« i »nedosljedno« su djelovale moralo bi se nešto veoma krupno izmijeniti u njima i prema njima da bi one promijenile svoje dosadašnje ponašanje i djelovanje.

Sto je s normativnom dogradnjom političkog sistema? *Kritička analiza* ustvrđuje: »Etatiističke tendencije ispoljavaju se: i u širokoj primeni odredaba Ustava SFRJ koje se odnose na obavezno udruživanje sredstava i privremenu zabranu korišćenja dela dohotka organizacije udruženog rada (član 23. u vezi sa članom 72); nesprovođenju odredaba Ustava SFRJ (član 33) u pogledu obaveza za zadovoljavanje zajedničkih i opštih društvenih potreba koje se ne dimenzioniraju zavisno od ekonomske snage privrednih subjekata u granicama utvrđenim planovima, a u skladu sa mogućnostima privrede; preširokom korišćenju odredaba Zakona o udruženom radu (član 349) po kojima društveno-političke zajednice mogu osnivati radnu organizaciju; zahvatanju dohotka u kvazisamoupravnim formama; širokoj i neadekvatnoj primeni odredaba Ustava SFRJ (član 58) u pogledu osnivanja samoupravnih interesnih zajednica, naročito u oblasti materijalne proizvodnje; donošenju kvazidruštvenih dogovora i podrobnom detaljnom državnom — zakonskom i drugom normiranju samoupravnih odnosa.

Ovakva ovlašćenja, kao i ponašanja organa društveno-političkih zajednica na svim nivoima, stavljaju ove organe u faktički monopolni položaj u upravljanju sredstvima društvene reprodukcije i u odlučivanju o sticanju i raspoređivanju dohotka« (str. 13).

Prema tome, etatiističko iskrivljavanje državne regulative (u kojemu iskrivljavanju administrativni voluntas potiskuje politički ratio) omogućeno je ne samo neodgovarajućim »ponašanjem« organa društveno-političkih zajednica već i »ovlaštenjima« koja su im dodijeljena normativnom raspodjelom funkcija. Naposljetku, i ponašanje organa vlasti je uvjetovano normativnim određenjem njihovih funkcija i ovlasti, iz čega proizlazi: ukoliko pojedini nosioci društvenih funkcija upravljanja (vlasti i samoupravljanja) ne djeluju normativno predviđenim načinom, to je preraspodjelom prava i obaveza (odgovornosti) moguće mijenjati. Vjerovatno je upravo tome smjera *Kritička analiza* svojim prijedlozima ustavnih, zakonskih i sličnih normativnih promjena.

Međutim, jesu li predložene normativne promjene dovoljne za prevladavanje etatiističkih odnosa i za jačanje samoupravljanja? Činilo se da i postojeći normativno—institucionalni sistem socijalističkog samoupravljanja — u okviru kojega radni ljudi odlučuju (1) u organizacijama udruženog rada o (a) proizvodnoj upotrebi sredstava za proizvodnju, (b) načinu organiziranja radnog procesa i o međusobnim odnosima u radu te (c) o raspodjeli radnog učinka, a

(2) delegatskim načinom u sistemu društveno-političkih zajednica posredno (i zajedno s građanima) o takozvanim općim (društvenim) uvjetima proizvodnje i, nazovimo ga tako, vlasničkom raspolaganju sredstvima za proizvodnju te načelima i općim razmjerima raspodjele — uspostavlja dovoljno mogućnosti za samoupravljanje materijalnom reprodukcijom, no, unatoč svemu tome odlučujuća ekonomska moć je ostala daleko od samoupravljača.

Pretpostavljalo se da će radni ljudi — djelujući svojim organizacijama udruženog rada kao robni proizvođači koji vrijednost svoga opredmećenoga rada, potvrđenu ekvivalentnom tržišnom razmjenom, samoupravno raspodjeljuju prema individualnom i kolektivnom radnom učinku — sami, motivirani dohodovnim interesima, udruživati svoj rad i sredstva i time vlastitom regulativnom praksom izgrađivati asocijaciju slobodnih proizvođača. Ukoliko pritom nisu u stanju sami, neposrednom samoupravnom regulativom (samoupravljanjem), svladavati interesne razlike i suprotnosti, aktiviraju se mehanizmi političkog posredovanja, prije svega Savez komunista (klasna avangarda) i državni organi klasne vlasti radnika. U tom posredovanju samoupravnih interesa i upravljačkog subjektiviteta proizvođača klasna avangarda ima primarni zadatak da potiče i usmjerava upravljačku samodjelatnost radnih ljudi i građana u njihovim osnovnim samoupravnim zajednicama, a ne da umjesto njih, prisvojenim i osposobljenim političkim subjektivitetom, odlučuju o zadovoljavanju njihovih potreba. (Otuda upitnost Društveno-političkog vijeća.)

A državni sistem vlasti je organiziran delegatski, tako da su nosioci posrednih funkcija upravljanja (funkcija vlasti) izravno ovisni o upravljačkoj volji i samoupravnim interesima radnih ljudi i građana. Obaveza delegata da odlučuju na osnovi smjernica svoje delegatske osnove i pravo delegatske osnove da opozove delegata koji ne izvršava njenu volju sprečava, prema zamisli, ponovno otuđivanje funkcija vlasti od njene društvene osnove.

Kako je moguće da radni ljudi i građani nisu iskoristili ove mehanizme samoupravno-delegatskog odlučivanja već su se prepustili upravljačkom monopolu birokracije? Moramo spomenuti da bi se iz nekih formulacija *Kritičke analize* moglo zaključiti da je razlog tome neaktivnost delegacija i delegata. Kao da je neaktivnost delegacija i delegata uzrokom, a ne posljedicom upravljačke nadmoći birokracije. Dakako, time nismo predvidjeli negativni utjecaj objektivnih činilaca društvene podjele rada i socijalnih (klasnih) suprotnosti koje reproduciraju tendencije privatnovlasničkog ponašanja i partikularizam interesa, uslijed kojih je još uvijek, i zadugo će biti, nužno političko posredovanje društvenoga zajedništva posebnim mehanizmima državne vlasti i sličnim. Društvena podjela rada je u jugoslavenskom društvu još uvijek vrlo velika, a interesne razlike su takve da ponekad poprimaju oblik vrlo zaoštrenih suprotnosti. Nemamo mjerila na osnovi kojih bismo mogli pouzdano utvrditi koliko bi ih radni ljudi i građani mogli izraziti i prevladati raspoloživim institucionalnim oblicima samoupravne regulative i da nema etatističkoga monopola. Napominjemo jedino da im pored (1) tržišta, koje također djeluje kao mehanizam prevladavanja interesnih razlika i suprotnosti, zatim (2) države i (3) klasne avangarde na raspolaganju stoje i (4) mehanizmi samoupravnog sporazumijevanja i društvenog dogovaranja, (5) samoupravne interesne zajednice i, naposljetku, (6) komunikacijski mehanizmi javnosti. Što više u prevladavanju interesnih razlika i suprotnosti učine tržište i neposredna samoupravna regulativa, to je lakše delegatskom sistemu.

U delegatskom sistemu radni ljudi i građani svoje samoupravne interese izražavaju putem triju delegatskih linija skupštinskog odlučivanja, delegatskom linijom Vijeća udruženog rada (dohodovni interesi radnih ljudi udruženog rada), delegatskom linijom Vijeća mjesnih zajednica, odnosno općina (teritorijalni ili komunalni interesi stanovanja radnih ljudi i građana) i delegatskom linijom Društveno-političkog vijeća (specifični politički interesi radnih ljudi i građana organiziranih u društveno-političke organizacije usmjereni zaštititi i razvoju političkog sistema socijalističkog samoupravljanja i samoupravnih društvenih odnosa). Prevladavanje interesnih razlika je ovdje predviđeno komunikacijskom interakcijom radnih ljudi i građana s njihovim delegacijama i delegatima, u čemu bi im trebale pomoći i društveno-političke organizacije. Brojni pokazatelji upućuju na to da je ova interakcija vrlo slaba, iz čega valja zaključiti da se interesne razlike samoupravljača vrlo malo prevladavaju njihovom neposrednom samoupravnom regulativom. One se prevladavaju gotovo isključivo političkim posredovanjem države i društveno-političkih organizacija. Državna regulativa je utemeljena delegatskim odnosima, ali samo normativno: podaci o sadržaju, interesnoj sferi i o načinu donošenja skupštinskih odluka pokazuju da su to odluke karakteristične za klasičnu državnu regulativu u kojoj dominiraju izvršno-pravni organi i slični nedelegatski akteri skupštinskog odlučivanja. (Usporedi podatke empirijskih istraživanja delegatskog sistema koja je vršio IPN Fakulteta političkih nauka u Zagrebu, objavljene u knjizi *Delegatski sistem 1974—1984*). Etatiistička regulativa je onemogućila pozitivno djelovanje tržišta i neposrednog samoupravljanja u procesu prevladavanja interesnih razlika i suprotnosti i njihovu je zadaću u tome preuzela na sebe. Međutim, etatiistička regulativa svladava interesne suprotnosti tako da ih ne prevladava, već ih samo drži pod kontrolom. Posebno negativno obilježje etatiističkog prevladavanja (svladavanja) interesnih suprotnosti je u tome što etatizam djeluje sa stajališta općeg interesa koji nije istinski zajednički interes samoupravljača, već jedva nešto više od pukog kompromisa među parcijalnim interesima, a kompromis ne pravi razlike među parcijalnim interesima već im određuje srednju mjeru, bez obzira na to koliko koji od njih pridonosi društvenom napretku. Istovremeno, etatizam zaoštrava interesne suprotnosti jer, primjerice, organizacije udruženog rada ne stimulira za uzajamno sporazumijevanje već ih upućuje na međusobnu borbu za administrativnu preraspodjelu općih uvjeta proizvodnje. Takva borba pojačava partikularizam interesa i ujedno pridonosi jačanju posredničke funkcije »tehnokracije« koja pred političkom birokracijom predstavlja organizaciju udruženog rada uspješnije nego delegacije i delegati (etatiističkim monopolom demotiviranih) radnih ljudi.

Zato je deetatizacija društvenih odnosa, posebice materijalne reprodukcije, naprosto nužan uvjet za razvoj proizvodnih snaga socijalističkog društva i samoupravnih društvenih odnosa, za udruživanje rada i delegatsko odlučivanje radnika. Kritička analiza daje naslutiti da to i nije sporno već način na koji bi deetatizaciju valjalo izvesti. Po svemu sudeći, ključna dilema je u tome kako ojačati ekonomsku moć organizacija udruženog rada proširivanjem i materijalnim utemeljenjem njihove autonomije u odnosu na državnu regulativu, kako bi mogle djelovati kao istinski robni proizvođači, ili pak državno posredovanje njihova ekonomskog subjektiviteta zamijeniti nekim drugim, nedržavnim modelom, koji naznačuje takozvana dogovorna ekonomija. Podsjećamo da je i realizacija Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije zapela na problemu

robne proizvodnje. Poznata upozorenja Edvarda Kardelja i Vladimira Bakarića da je razvoj samoupravnih društvenih odnosa moguće utemeljiti jedino na socijalističkoj robnoj proizvodnji, na žalost se ne uvažavaju. U u povodu *Kritičke analize* valja ponoviti njihove stavove koji su od fundamentalnog značenja: jedino ako djeluju, doista djeluju, kao robni proizvođači koji uvažavaju zakone tržišnoga privređivanja, i podvrgavaju im se, radni će ljudi biti u stanju racionalno opredmećivati proizvodnu snagu svoga rada. Ni istinsko nagrađivanje prema rezultatima rada nije moguće mimo tržišnih mehanizama primarne raspodjele, a sekundarna raspodjela, koja nagrađuje spretnost u osvajanju privilegiranih pozicija, a ne rad i radni učinak, ne samo da ne stimulira radnika, već ga sve više potiskuje na dno društvene ljestvice socijalnog raskola.

Ove elementarne istine na žalost mnogi ne žele vidjeti, nego ekonomski život osmišljavaju dogmatskim normativizmom. Počesto, u dobroj namjeri, vođeni idejom udruženog rada, nastoje skratiti historijski proces socijalističke izgradnje, ne primjećujući da ga upravo time produžavaju. Zašto već do sada nisu učinjeni bitni pomaci u razvoju samoupravno udruženog rada? Naprosto zato što, razvlašćeni etatizmom, radni ljudi i njihove zajednice rada nemaju što udruživati niti su za to motivirani. Sredstva su ostala izvan dohvata njihovih ruku. Da bi udruživanje imalo svoj pravi ekonomski učinak, organizacije udruženog rada moraju imati sredstva i moraju ih same udruživati, na osnovi vlastitih uvida u prednosti udruživanja. Neuspjele političke integracije jasno su pokazale do čega dovodi obrnuti postupak.

Zašto o tome govorimo u slijedu analize funkcioniranja delegatskog sistema vlasti. Zato što je delegatski sistem institucionalni mehanizam političkog samoposredovanja udruženog rada, a političkog samoposredovanja ne može biti ako radni ljudi udruženog rada nemaju ekonomsku moć kojom bi utemeljili svoj utjecaj u delegatskom sistemu skupštinskog odlučivanja. Ako oni ekonomske moći nemaju, delegatski sistem ostaje normativni okvir skupštinskog odlučivanja u kojemu ne dominiraju ljudi, nego njihovi posrednici i predstavnici.

Što o svemu tome kazuju prijedlozi *Kritičke analize*? Možda i nije karakteristično, ali *Kritička analiza* vrlo malo govori o socijalističkoj robnoj proizvodnji. U njoj se zaključuje: »Sve veća državna intervencija u privredi nije dozvoljavala da se postižu pozitivni efekti delovanja ekonomskih zakonitosti« (str. 13). Međutim, iza te tvrdnje slijede teze koje pokazuju da njeni analitičari nisu načistu s tim što je uzrok a što posljedica blokade ekonomskih zakonitosti. Tako, govoreći o etatizmu, *Kritička analiza* tvrdi: »Potpunija zaštita društvene svojine ne ostvaruje se, pre svega, kao briga radnika koji, radeći društvenim sredstvima, stvaraju i štite osnovu svog materijalnog položaja i svoje socijalne sigurnosti, ali i materijalnu osnovu svog i ukupnog društvenog rada i razvoja. Osnovni uzrok tome je, prvenstveno, nepostojanje direktne veze između ponašanja radnika prema sredstvima u društvenoj svojini i njegovog materijalnog i društvenog položaja. Iz tog proističe nerazvijena svest o društveno-svojinskim obeležjima rada sredstvima za proizvodnju u društvenoj svojini« (str. 14). Osnovni uzrok grupnovlasničkog ponašanja nije, kao što *Kritička analiza* tvrdi, »nepostojanje direktne veze između ponašanja radnika... i njegovog materijalnog i društvenog položaja«, već, naprotiv, postojanje direktne veze između jednog i drugog. Naime, radnici ne štite društveno vlasništvo ako u niemu ne nalaze društvenu osnovu za jačanje svoga materijalnog položaja. Iz

ovakvih razmišljanja predočenih u *Kritičkoj analizi* proizlaze i slijedeći stavovi o »unapređivanju samoupravnog odlučivanja u samoupravnim organizacijama i zajednicama«: — Nužno je »postići efikasnije i racionalnije privređivanje sredstvima za proširenu reprodukciju i obezbediti da o investicijama i o razvoju mogu da odlučuju jedino radnici u osnovnim organizacijama udruženog rada... i preko svojih delegacija i delegata i u delegatskim skupštinama...« (str. 49). »Kod donošenja odluka o investicijama obezbediti i učešće planskih, finansijskih i drugih stručnih institucija i službi i utvrditi njihovu materijalnu i drugu odgovornost za efekte investicija« (str. 50). Nužno je, nadalje, »unaprediti mehanizam utvrđen Društvenim dogovorom o evidentiranju nameravanih investicija i osigurati njegovo dosledno sprovođenje u svim republikama i autonomnim pokrajinama« (str. 50). I dalje: »Obezbediti veću racionalnost ulaganja u modernizaciju i razvoj sredstava u društvenim delatnostima i stvarati uslove da radnici u tim delatnostima u proširenoj reprodukciji imaju u osnovi jednak društveno-ekonomski položaj kao i radnici u drugim delatnostima« (str. 52). I tako dalje.

Ukratko, to su zapravo više deklaracije o tome što je potrebno postići nego prijedlog mjera koje omogućuju da se to što je potrebno i postigne. Poneka nova ideja, poput one o »konceptiji bruto ličnog dohotka« nije dovoljno obrazložena i operacionalizirana.

Kako *Kritička analiza* zamišlja uvažavanje ekonomskih zakonitosti pokazuje slijedeći stav: »U vrednovanju rada i rezultata rada u razvoju društvenih delatnosti moraju se uvažavati ekonomske zakonitosti. U skladu s tim potrebno je preispitati, razraditi i objektivizirati postojeće standarde i normative obima i kvalitete društveno potrebnog rada za obavljanje pojedinih usluga i kriterijume i merila za utvrđivanje cena usluga, u cilju usklađivanja njihove primene s materijalnim mogućnostima društva« (str. 63). Takvi su otprilike prijedlozi i za materijalnu reprodukciju. Oni su smjereni pojačanom društvenom normiranju ekonomskih odnosa, a ne oslobađanju tih odnosa od regulative koja onemogućava njihovu ekonomsku samodjelatnost.

Slično stvari stoje i s prijedlozima za razvoj delegatskih odnosa u sistemu društveno-političkih zajednica. Predlaže se: »Što konkretnije utvrditi pitanja o kojima radni ljudi i građani obavezno daju smernice svojim delegacijama i način na koji se to ostvaruje« (str. 94). »Treba utvrditi pitanja o kojima su delegacije obavezne da podnose izveštaj svojoj delegatskoj bazi.« [...] »Neophodno je razvijati veću koordinaciju delegatskog odlučivanja u radnoj organizaciji, obrazovanjem konferencija delegacija...« [...] »Samoupravne organizacije i zajednice i društveno-političke organizacije odnosno njihove delegacije, treba da prate i da periodično, a najmanje jednom godišnje, ocenjuju aktivnost i rad delegacija i delegata u skupštini« (sve na str. 95). Za skupštine društveno-političkih zajednica kaže se da »moraju više nego do sada biti organi društvenog samoupravljanja i najviši organi vlasti...« (str. 96). »Radna tela moraju biti otvorena prema nauci i subjektivnim snagama društva uopšte i više saradivati s odgovarajućim oblicima delovanja društveno-političkih organizacija...« (str. 97).

Obratimo pažnju na prijedloge za jačanje samoupravnog utjecaja radnih ljudi i građana u procesu skupštinskog odlučivanja, posebice putem Vijeća udruženog rada. »Obezbediti da o najvećem broju pitanja iz nadležnosti skupština društveno-političkih zajednica veća odlučuju u samostalnom delokrugu« (str. 98). Time bi ojačao princip jednodomnog odlučivanja. Ovo je jedan od,

na žalost, rijetkih razložnih prijedloga. Takav je i prijedlog o jačanju radno-funkcionalne komponente skupštinskog odlučivanja sa strane 105, prema kojemu bi se izborne jedinice za vijeće udruženog rada u skupštinama republika i autonomnih pokrajina formirale »po oblastima udruženog rada ili za odgovarajuće proizvodne celine (prosvetno-kulturno, socijalno-zdravstveno, privredno područje, zemljoradnici, zanatlije, državni organi itd.), i to tako da u delegiranju delegata za veće udruženog rada SR i SAP učestvuju samo delegacije i delegati tih pojedinih oblasti. . .« Podsjećamo da je suprotno ovome nastojanju u SR Hrvatskoj nedavno bilo prijedloga za promjenu delegatske (izborne) osnove za VUR Sabora, koji su srećom odbačeni. Valjalo bi daleko smjelije jačati radno-funkcionalnu komponentu skupštinskog odlučivanja, i to ne samo na razini republike već i na razini federacije. Možda je i opravdana kritika prijedloga za uvođenje vijeća udruženog rada u Skupštinu SFRJ, ali je također vrlo diskutabilna teza koja ustvrđuje da radnička klasa svoju suverenu vlast ostvaruje u okviru svoje republike, a na saveznoj razini putem Vijeća republika i pokrajina. Ako je tome tako, čemu onda u Skupštini SFRJ i Savezno vijeće? Čini se da ovakve teze stvarno vode konfederalnim suprotnostima u SFRJ.

Kritička analiza zaključuje da u području kadrovske politike treba: »Dоследno sprovoditi društveno opredeljenje o više kandidata (otvorene kandidatske liste) za izbor članova delegacija, delegata i nosilaca drugih javnih funkcija u svim fazama izbornog postupka« (str. 108). »U skladu s tim, nužna je puna javnost rada koordinacionih tela za kadrovsku politiku, uz obavezno javno obrazlaganje svih stavova i mišljenja.« U svjetlu ovih stavova, bilo bi zanimljivo analizirati sadašnje izbore: da li je doista eliminirana nedemokratska uloga različitih formalnih i neformalnih grupa koje u nejavnom prostoru upravljачkog monopola kadrovsku politiku pretvaraju u kadrovsku kombinatoriku.

Ulozi društveno-političkih organizacija, posebice Savezu komunista, valjalo bi u političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja posvetiti posebnu pažnju. O tome kako je stvarno moguće pojačati aktivnost Saveza komunista u funkciji deetatizacije društvenih odnosa i destrukcije upravljачkog monopola birokracije nije u *Kritičkoj analizi* gotovo ništa rečeno. Napominjemo da je u našem društvu na djelu takozvani distributivni etatizam koji utemeljuje (prevladavajuća) politička svijest usmjerena na preraspodjelu i potrošnju društvenih vrijednosti, a ne na proizvodnju i uvećavanje društvenih vrijednosti. U praktičkoj kritici takve, po sebi konzervativne, svijesti odlučujuću ulogu ima Savez komunista, koji se, međutim, nije s tim još ni suočio.

Možemo kazati da *Kritička analiza* propituje gotovo sve segmente političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, ali je vrlo neujednačena i počesto nedorečena, osobito kada je riječ o prijedlozima usmjerenim deetatizaciji društvenih odnosa i o jačanju samoupravnog utjecaja radnih ljudi i građana.

Po svemu sudeći, *Kritička analiza političkog sistema socijalističkog samoupravljanja* nije dovršena i javna bi rasprava morala dovršiti njenu izradu, u čemu vidimo veliku šansu za znanstveno-teorijsko promišljanje problema o kojima je u njoj riječ.

Tomislav Jantor

POLITICAL SELF-MEDIATION OF SOCIALIST SOCIETY IN
THE LIGHT OF THE »CRITICAL ANALYSIS«

Summary

The crucial question is to what extent the functioning of the political system of socialist self-management depends on the results of an analysis of two relationships: the external relation of that functioning in which we examine the social effect of the regulatory practice mediated through the political system; two, the internal relation of that functioning in which we examine the interaction between parts of the system.

The *Critical Analysis*... maintains that the domination of etatism and the monopolistic position of the technobureaucracy in management are responsible for the insufficient social effect of the regulatory practice mediated through the political system. This means that the basic reason of the political system's external lack of functioning resides in an unfavourable relationship within the structure of management power. The *Critical Analysis*... therefore ought to offer suggestions that might help to change the power relationship in the society, namely to de-etatize production and to de-bureaucratize management, i. e. strengthen the managing power of the self-managers. Instead, the *Critical Analysis*... offers marginal corrections of a normative and institutional kind on the micro-level of the political organization of society and calls upon the subjective forces of socialist self-management to increase their activity. This hardly promises a change in power relationships in favour of the social forces of self-management.